

Entre el correccional i l'orfenat

Les dones de la Casa de Misericòrdia de Girona (1769-1781)

L'any 1769 es va obrir a Girona la primera Casa de Misericòrdia per a l'acolliment femení. En aquest establiment, fruit del testament del prohom gironí Ignasi de Colomer i de Cruïlles, hi entraven tant noies òrfenes, pobres o desemparades, com d'altres de moral considerada dubtosa. Era un lloc que cuidava alhora que castigava, i que mantenia les internes tancades i aïllades de la societat, per tal de corregir-les.

CÉLINE XICOLA > TEXT

Vull, ordeno y dispo que, immediatament de seguida la mia mort, en sufragi de la mia Ànima, la fundació i dotació de una casa baix lo nom

de Nostra Señora de Misericòrdia, a fi de recullir y sustentar Minyonas Pobras que se trobaran desemparades, a saber, unes que se troban perdudes o se han comensat a perdre en costum, i altres que encara son innocents però están en perill de perdre-se!»

L'origen

A les seves darreres voluntats, escrites de manera autògrafa, Ignasi de Colomer i de Cruïlles, prohom gironí d'elevada nissaga, traspasat el 14 de setembre de 1763, instituïa el començament de la Casa de Misericòrdia de Girona. Aquest patrici gironí, que no tenia descendents i era vidu de Casilda Bofill, havia decidit llegar un sòlid patrimoni per tal que els seus executors testamentaris fessin realitat el seu projecte, llargament meditat.

A la segona meitat del segle XVIII, la ciutat no disposava pràcticament de cap més lloc que l'Hospital de Santa Caterina per acollir tant malalts com pobres. Les noies o dones pobres eren enviades habitualment a la Casa de Misericòrdia de Barcelona, l'establiment més proper d'aquesta classe.

De fet, cal dir que la idea del benefactor era plenament coherent i estava en línia amb el control moral que exigien aquells anys. La societat de l'època entenia que les dones que no estaven casades i s'havien apartat de la tutela

A les seves darreres voluntats, Ignasi de Colomer i de Cruïlles, prohom gironí d'elevada nissaga, traspasat el 14 de setembre de 1763, instituïa el començament de la Casa de Misericòrdia de Girona

ARXIU GENERAL DE LA DIPUTACIÓ DE GIRONA

>> Plànol de les finques de la futura ubicació de la Casa de Misericòrdia.

paterna o que no vivien en una unitat familiar convencional representaven un perill per a la societat i els bons costums vigents al segle XVIII. Una dona

alliberada i aliena a les convencions tenia moltes probabilitats d'acabar pidolant per les places o a la porta de les esglésies, robant als honestos ciutadans en els mercats i aglomeracions o, en el pitjor dels casos, exercint la prostitució pels carrers, les tavernes de mala mort o els trinquets on es jugava a pilota. Calia, per tant, evitar aquest risc de disbauxa i depravació moral tancant-les i reeducant-les per tal que ocupessin el lloc a la cadena social que esperava d'elles una societat de bons costums.

Per totes aquestes raons, i per evitar els pecats i les ofenses a Déu Nostre Senyor que comportava que aquestes desgraciades transitessin pel mal camí, Ignasi de Colomer va decidir deixar la gairebé totalitat de la seva substanciosa fortuna a una magna obra: la construcció de la Casa de Misericòrdia de què mancava Girona. Ara, els executors o marmessors designats en el seu testament en tenien la iniciativa i la responsabilitat. Eren dos nebots seus, Joaquim i Josep Bassols i de Colomer, i Francesc Regàs, canonge de la seu de Girona.

La construcció de la Casa: els entrebancs d'un procés

D'entre totes les instruccions dictades per Colomer, n'hi havia una de molt estricta: la Casa havia d'estar en ple funcionament —com a màxim— sis anys després de la seva mort. En cas contrari, l'immens patrimoni Colomer aniria a parar a les arques de l'Hospital de Pobres de Santa Caterina.

Sense perdre temps, els marmessors hagueren de buscar el lloc més idoni per emplaçar la construcció, que havia de satisfer unes necessitats ben precises: aire fresc, aigua abundant i un espai gran per poder-hi contenir un hort. L'entramat urbà de la Girona de l'època era força atapeït, amb les muralles que limitaven el creixement de la ciutat i molts edificis eclesiàstics que dominaven l'espai, per la qual cosa no era gens senzill trobar un indret apte per al propòsit encomanat.

Es varen plantejar diferents ubicacions, fins que finalment optaren per la que els semblà millor: un espai enfront de l'Hospital de Santa Caterina, entre els carrers de Fontanilles, de Plantafa-

CELINE XICOLA

>> Pou del pati de les noies (estat actual).

ves i de Ginesta on, en aquell moment, hi havia força cases construïdes.

El dia 5 de febrer de 1764 adquiriren les primeres 4 finques i un gran hort, propietat del negociant de Girona Ignasi Feliu, que ocupava en total quasi una vessana i mitja (al voltant de 3.000 m²). Durant mesos, seguiren les gestions amb els veïns fins a comprar les 18 parcel·les que necessitaven per construir l'establiment, la majoria amb habitatges ocupats. No tots els propietaris les vengueren de bon grat, però hi foren obligats, de manera que, després d'enderrocar els habitatges, aconseguiren el solar suficient per construir la gran obra d'Ignasi de Colomer.

El 22 de juny de 1765, a dos quarts de deu del matí, hom va posar la pri-

mera pedra del que seria la Casa de Misericòrdia. Fou un esdeveniment rellevant per a la ciutat i hi participaren els poders militars, civils i eclesiàstics, les primeres autoritats. Aquesta primera pedra, de dos pams quadrats, fou gravada amb l'escut d'armes d'Ignasi de Colomer i la seva esposa Casilda. La part superior es va perforar per poder acollir un cilindre de vidre amb un pergamí a dins on hi havia escrit un text llatí que explicava la raó de ser de l'edifici. Un cop col·locada la pedra a la part superior del presbiteri de la futura església, totes les autoritats li donaren un cop amb un martell daurat.

La construcció material de la Casa no va estar exempta de dificultats econòmiques. Tot i que el patrimoni a disposició dels marmessors era realment important, ja que es componia de moltes terres i masos, no era fàcil trobar prou liquiditat per fer front a l'obra en els terminis necessaris. Finalment, s'acabà construint un edifici força austere de dues plantes, amb una església,

Una dona alliberada i aliena a les convencions tenia moltes probabilitats d'acabar pidolant per les places o a la porta de les esglésies

CELÍNE XIQUILA

>> Escut de la família Colomer esculpit a l'edifici (cantonada del carrer de Fontanilles amb el carrer de la Ginesta).

FAMÍLIA COLOMER

A la primera meitat del segle XVI, a Besalú, els antecessors de la nissaga d'Ignasi de Colomer eren paraires o ferrers, petits o mitjans artesans d'ofici, menestrals pertanyents al poble menut o mà menor. Un segle més tard, per compres encertades de terres, masos i pairalies, i una política matrimonial reeixida que els va entroncar amb la petita noblesa, la família ja formava part del grup benestant dels ciutadans honrats i disposava d'un sòlid patrimoni.

Ignasi de Colomer i de Cruïlles i la seva esposa Casilda de Colomer i Bofill eren cosins germans, hereu i pubilla de les branques Colomer respectives. Per tant, el seu enllaç matrimonial del 25 de setembre de 1745 va significar el naixement d'una important fortuna patrimonial, amb més de 20 propietats entre masos i cases, a més d'una conspícua diversitat de rendes.

Els cònjuges varen tenir dos fills, Jeroni i Anton, que traspasaren abans que els pares. Ignasi de Colomer va morir el 14 de setembre de 1763, tot just un any després de la defunció de la seva esposa. Sense cap parent proper per recollir l'esforç de totes les generacions anteriors, en el seu testament anomenava hereu universal Nostre Senyor Déu i instituir la fundació de la Casa de Misericòrdia, tal vegada per fe cristiana o per perpetuar d'alguna manera el cognom Colomer.

una cuina, dues quadres grans per a les noies, espais comuns, patis interns i altres dependències menors.

A finals de l'any 1769, just abans d'acabar el fatídic termini dels sis anys marcat pel mecenes per dur a terme la construcció, i quan fins i tot encara faltava recobrir amb calç les parets de l'edifici, la Casa ja era una realitat i hi començaren a entrar les primeres noies.

Les primeres dones a ingressar

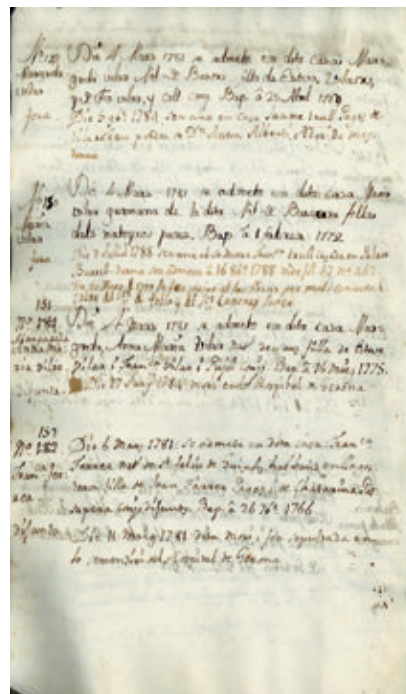
Malauradament, es conserva poca cosa escrita sobre qui eren les minyones que varen residir a la Casa de Misericòrdia. Se sap que entraven soles o amb fills, i que la majoria provenien de les comarques gironines.

El que sí que consta documentalment és que les primeres residents es deien Anastàsia Solà, de 9 anys, Margarida Oller, de 34, i Clara Xifra, de 23. També es coneix el nom de dues germanes, Teresa i Rosa Rubí, de tot just 8 i 10 anys, abandonades per uns pares sense recursos econòmics. Algunes asilades hi entraven de ben petites, amb només 4 o 5 anys.

La raó de l'ingrés era gairebé sempre la indigència familiar: uns pares empobrits per la manca de feina, les males collites que feien pujar el preu de les subsistències, una malaltia, el naixement de l'enèsim fill al qual no podien mantenir, la viduïtat, el desemparament... Sovint les famílies deixaven les seves filles a cura de la Casa de Misericòrdia i, si sobrevivien, les recuperaven més endavant, quan eren una mica més grans. Moltes de les famílies no ho consideraven un abandonament, sinó més aviat un traspàs de funcions envers una institució que podia complir un rol protector que ells temporalment no podien exercir.

Altres raons d'ingrés eren l'orfenesa o l'abandonament dels pares. Un tragar de la institució recollia les noies

D'entre totes les instruccions dictades per Colomer, n'hi havia una de molt estricta: la Casa havia d'estar en ple funcionament —com a màxim— sis anys després de la seva mort

ARXIU GENERAL DE LA DIPUTACIÓ DE GIRONA

>> Pàgina del llibre d'entrada de noies innocents (1781).

per les comarques, les deixava a la Casa.

Seguint la voluntat del fundador, estava prevista una total separació física entre les noies *innocents* i les *perdudes*. És a dir, entre les que havien ingressat per caritat, perquè eren òrfenes, tenien problemes físics o estaven en situació de misèria familiar, i les que presentaven una moral dubtosa: prostitutes, alcohòliques, dones que cohabitaven sense estar casades o bé que, tot i estar casades, el seu legítim marit, el rector del poble o un familiar tenia queixa en contra d'elles. Aquestes ingressaven a tall de correcció o càstig.

També n'hi havia que entraven per ordre de la justícia, a complir una pena derivada d'un comportament en principi delictiu. Delicte o càstig, poques vegades era especificat el tipus de contravençió que les havia conduït a la reclusió de la Casa de Misericòrdia. Quan se sap, se les acusava d'«estar ab soldats», «de bruta i mal vistosa», «de tenir vida aviciada», d'acceptar o, més tristament, de «fàtua, golluda o alocada». A aquestes noies se les anomenava genèricament *viciades*, i seguien una condemna d'entre dos i quatre

anys. Se les obligava a pregar, a treballar com a teixidores, i quedaven recloses, aïllades del món exterior.

Els objectius, per tant, eren molt diferents en els dos grups: mentre que a les primeres calia protegir-les i educar-les, les que formaven part del segon grup calia castigar-les i redreçar de forma imperativa els seus costums.

La realitat, però, va ser que la delimitació no sempre era tan nítida, i es donaren nombrosos errors que atemptaven directament contra l'honor de les noies. Es coneix el cas, per exemple, de les germanes Valls, que a finals del segle XVIII foren erròniament ubicades amb les prostitutes i, per aquest motiu, varen iniciar diversos plets contra els administradors de la Casa de Misericòrdia que duraren anys, per reclamar la legítima reparació del mal causat, fins al punt que el matrimoni d'una d'elles havia estat anul·lat pel sol fet d'haver residit a la Casa.

Les noies asilades no tenien dret a sortir fora del recinte de la Misericòrdia. Només podien passejar per un pati interior de dimensions reduïdes i altes parets, amb un cel obert i un pou, que encara avui es pot veure a la Casa de Cultura.

La Casa de Misericòrdia va funcionar deu anys com a casa d'acolliment i reclusió per a noies, una barreja entre orfenat i presó, entre l'assistència be-

>> **Últim testament d'Ignasi de Colomer (1763). A la dreta, llibre d'entrada de les noies pobres (1769).**

nèfica i el càstig, on es donava una alta mortalitat a causa de les pèssimes condicions de vida. Si algun familiar no se'n feia càrrec en poc temps, tenien escasses sortides. Les que sobreviuen eren col·locades com a criades o les casaven. Algunes intentaven fugir, com en el cas de Jerònima Sagrera, de 15 anys, una entre tantes que saltà per la finestra, tal com ha quedat anotat al llibre d'entrades de 1772: «Se tirà aquella mati del 17 de dit mes de febrero, se tirà daltabaix de la finestra de la quadra del migdia dels llits, finestra del cim de la administració, de la qual caiguda no se li reparà mal algú, si sols alguns dias fou portada en lo Ospital per recobrar del aspart, i per só se nota, per ser cosa miraculosa, pues de dita caiguda a judisi de homens prudents havia de

Les noies asilades no tenien dret a sortir fora del recinte de la Misericòrdia. Només podien passejar per un pati interior de dimensions reduïdes i altes parets, amb un celobert i un pou

morir o bé quedar a lo menos liciada de alguna part del cos.»

La Casa de Misericòrdia va tenir una vida curta. Ja mentre es construïa, el bisbe Tomàs de Lorenzana, com a principal artífex i impulsor, iniciava de forma paral·lela un altre procés per tal d'acollir també homes, que portaria a la creació del Reial Hospici de Girona el 1776 i al seu ple funcionament el 1781. La Casa de Cultura és avui el vestigi visible de la fusió d'ambdues institucions i d'ambdós edificis.

Céline Xicola és historiadora.